

Zespół pałacowo-parkowy w Tułowicach

(czas ok. 2 godziny)

Tułowice w XIX wieku i na początku XX były siedzibą właścicieli państwa stanowego, tzw. Herrschaft Tillowitz, założonego w 1822 roku przez hrabiego Ludwiga Praschmę. Wcześniej tułowicki majątek miał wielu następujących po sobie właścicieli, od połowy XVII wieku należał do hrabiów Zierotinów, a po nich do Praschmów, wywodzących się ze starej morawskiej szlachty.

Pierwszy tułowicki zamek stał już w XVIII wieku. Była to budowla prosta, podpiwniczona, jednoskrzydłowa. Dopiero za czasów Ludwiga Praschmy zamek przebudowano nadając mu kształt neorenesansowego pałacu. Został powiększony, zyskał dwa dodatkowe skrzydła i drewnianą wieżę. Wewnątrz znalazła się również obszerna kaplica z grobowcem.

W 1835 roku Tułowice stały się własnością hrabiów Frankenberg-Ludwigsdorf, którzy przybyli tu z Wrocławia. Pierwsi Frankenbergowie nie przeprowadzali architektonicznych zmian budowli. Dopiero po 1855 roku ich syn hrabia Fred podjął się renowacji pałacu i jego otoczenia. Plany przebudowy rezydencji opracował śląski architekt Karl Lüdecke. Wyburzył on starą drewnianą wieżę stojącą pośrodku budowli i zastąpił ją wyższą, murywaną. Przebudował również wnętrza pałacu, dostosowując je do wymogów nowoczesnej rezydencji.

Legenda głosi, że w zamkowych piwnicach ukryte jest wejście do tajemnego lochu, który w czasach wojen służył za skrytkę. Podczas jednego z oblężeń zamku w lochu zmarło ukryte tam dziecko, którego duch nawiedzał potem właścicieli zamku.

Obiekt zyskał centralne ogrzewanie oraz kilka łazienek. Najbardziej reprezentacyjnymi komnatami były salon i jadalnia. Salon, pełniący też rolę sali balowej, ozdabiała kolekcja obrazów. Jadalnia urządzona była w stylu myśliwskim. Stały w niej dębowe kredensy, fotele i masywny stół, a na ścianach pokrytych boazerią wisiały myśliwskie trofea.

Obecnie pałac pełni funkcję internatu Zespołu Szkół i Technikum Leśnego. Kilka pokoi, wydzielonych z internatu, przeznaczono na hotel. Wnętrza pałacu zazwyczaj nie są udostępniane do zwiedzania, dlatego też musimy zadowolić się tym, co zobaczymy spacerując wokół budowli.

Ciekawostka. Hrabia Ludwigo Praschma (1790-1830) sprawował wysokie urzędy w królestwie Prus, m.in. był królewskim szambelanem.

Zwiedzanie pałacu najlepiej rozpocząć od reprezentacyjnego skrzydła zachodniego. Tutaj na uwagę zasługuje wysoka kolumna zwieńczona figurą bogini łowów Diany oraz stojąca pod nią masywna marmurowa ława ozdobiona rzezbami gryfów - wszystko dłuta mistrza Pausenbergera z Wrocławia. Imponująca jest również brama kowalskiej roboty, osadzona obok ławy. Wykonał ją znany metaloplastyk E.Puls z Berlina. Łukowaty portal ozdabiają dwie duże latarnie. Całość tworzy reprezentacyjny wjazd prowadzący do wnętrza niegdyś przelotowej sieni.

Zachodnie skrzydła pałacu i wyróżniające się elementy jego wystroju, fot. 2014

Najwięcej ozdobnych elementów architektonicznych znajdziemy po stronie południowej. Tu budowlę wyposażono w dwie narożne wieże zwieńczone szpiczastymi hełmami. Pomiedzy nimi znajduje się bogato zdobiony ryzalit, którego szczyt zdominowany jest przez kartusz herbowy Frankenbergów.

Nawet z dołu wyraźnie widać najważniejsze elementy tego herbu: trzy cegły w tarczy sercowej, a w klejnocie lisicę z kępą ziela w pyszczku. Nad kamiennym kartuszem góruje figura św. Jerzego walczącego ze smokiem.

Trzy cegły na tarczy herbowej Frankenbergów zgodnie z legendą wydlubała z muru lisica, ratując jednego z przodków rodu uwięzionego w lochu. Potem przynosiła mu w pyszczku ziele, które go pokrzepiło i pozwoliło na wydostanie się z pułapki. Trzy cegły to również współczesny herb Tułowic.

Po tej stronie pałacu, zaraz za parkowym płotem, znajdował się niegdyś XIX-wieczny browar oraz część zabudowań pierwszej tułowickiej fabryki porcelany, założonej na początku XIX wieku przez Praschmów.

Ciekawe, choć ubogie w architektoniczne detale, jest wschodnie skrzydło pałacu. Niegdyś mieściła się tu dwukondygnacyjna kaplica z kryptą grobową w piwnicy. Przypomina o tym żałobny wieniec, który w formie natynkowej sztukaterii zdobi południową elewację tej części budowli. Kaplicę wybudowano w czasach Ludwiga Praschmy, w latach 20. XIX wieku. W drugiej połowie XIX wieku Frankenbergowie przebudowali ją w stylu neoromańskim, według projektu mistrza Lüdecke.

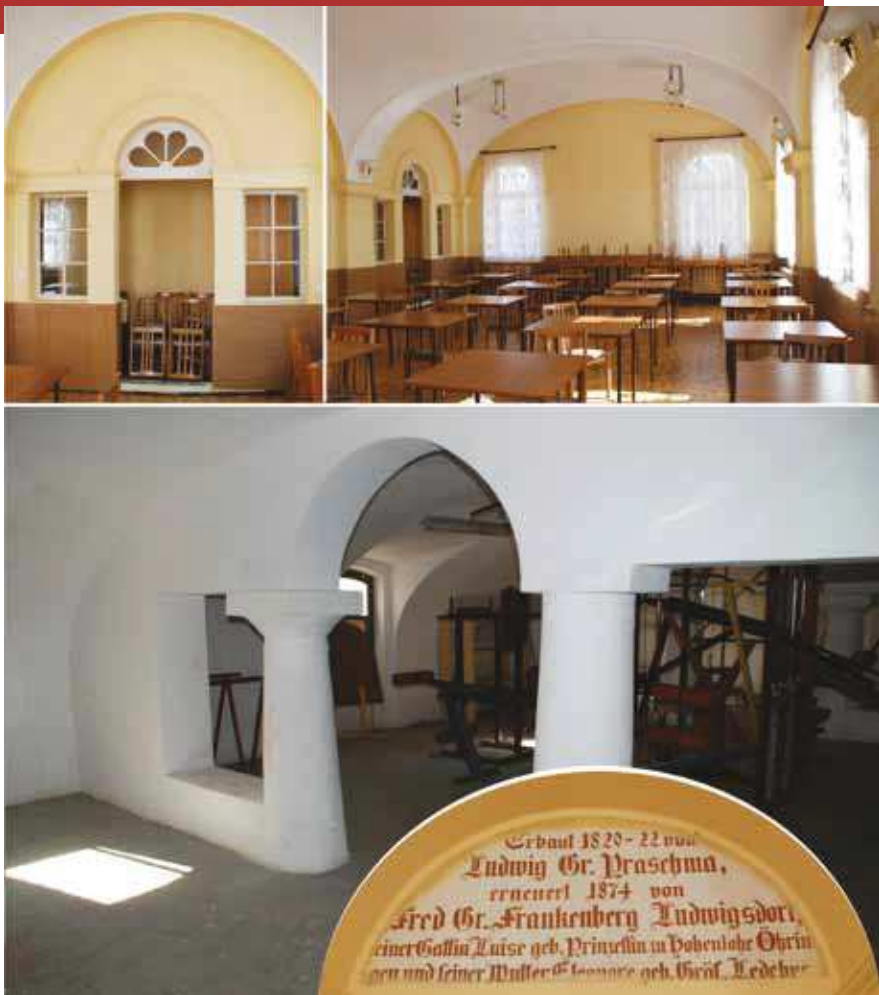
Południowa elewacja pałacu, fot. 2014

Wschodnie skrzydło pałacu, fot. 2014

Po 1945 roku kaplicę zlikwidowano, a jej dwie kondygnacje przedzielono stropem. Jedynymi ocalałymi relikwiami są kolumny wspierające łukowaty strop, hrabiowska loża oraz fragment napisu erekcyjnego, który przetrwał w jednej z wnęk. W dobrym stanie zachowała się krypta grobowa, która od lat 30. XX wieku, po przeniesieniu hrabiowskich trumien na tułowicki cmentarz, stała pusta i służyła jako jedno z pomieszczeń piwnicznych.

Relikty dziewiętnastowiecznej kaplicy i krypty grobowej, fot. 2014

Wschodnie skrzydło tułowickiej rezydencji Frankenbergów, podobnie jak południowe, graniczy z dawną częścią gospodarczą majątku, z młynem i czworakami, które widać tuż za parkowym płotem. Jednak tam zajrzemy później.

Przejdźmy na taras, usytuowany po północnej stronie pałacu. Przy kamiennych, bocznych schodkach prowadzących na taras, tuż przy narożu mijanego skrzydła wschodniego, czeka na nas pewna osobliwość przyrodnicza. Rośnie tu małe, niepozorne drzewko sośnica japońska. Jest to jedno z cenniejszych drzew w tułowickim parku, tzw. żywa skamieniałość, ponieważ historia tych drzew sięga 230 milionów lat!

Północne skrzydło pałacu oraz jego taras, fot. 2014

Północne skrzydło jest najstarszą częścią pałacu. Powstało ono na murach wcześniejszej, osiemnastowiecznej budowli. Charakterystycznym elementem jest tu wysoka wieża ze szpiczastym hełmem z latarnią oraz balkon widokowy, otoczonym balustradą ozdobioną czterema narożnymi sterczynami w kształcie wieżyczek. U podstawy wieży znajduje się niewielki podcień, skrywający masywne drzwi, prowadzące do wnętrza pałacu, a nad nim balkon z widokiem na park. Uważna obserwacja tej części budowli pozwala odkryć wiele ciekawych

elementów dekoracyjnych, a pośród nich kamienne inicjały składające się z dwóch odwróconych do siebie liter F – są to inicjały Freda Frankenberga, inicjatora przebudowy rezydencji. Wpleciona w inicjały litera G oznacza tytuł grafia, czyli hrabiego. Takich pamiątek po grafie jest więcej; kilka znajduje się na ogrodzeniu tarasu albo na metalowych drzwiach rozmieszczonych wokół pałacu.

Sam taras, w kształcie jakim go oglądamy, powstał stosunkowo późno, bo dopiero w 1896 roku. Z tego też okresu pochodzi jego ozdobne, metalowe ogrodzenie i kamienna fontanna. Za fontanną znajdują się kamienne schody prowadzące do parku. Zejdźmy nimi na dół.

Pałacowy taras, fot. 2014

Pod koniec XIX w. przed schodami tarasu stała zdobyczna armata z czasów wojny prusko-francuskiej. Był to dar dla hrabiego Freda - oficera huzarów i adiutanta następcy tronu - za męstwo w czasie walki.

Park pałacowy

Przy kamiennych schodach tarasu splata się kilka ścieżek. Pójdźmy w prawo, w kierunku narożnej furtki, prowadzącej poza ogrodzenie parku. Tuż za furtką ścieżka biegnąca w prawo zaprowadzi nas na teren dawnego młyna. To jeden z ciekawszych zakamarków parku. Młyn, obiekt o konstrukcji szkieletowej stojący na kamiennej podmurówce, zbudowany został w XVIII w. Jeszcze w latach 80. XX w. mełło się tu zboże, choć napęd młyna był już wówczas elektryczny. W tym czasie zdjęto też wielkie młyńskie koło,

Tułowicki młyn, fot. 2013

Tułowicki młyn i bażantarnia. fot. 2013

które wcześniej przez długie lata napędzało żarna. Do niedawna jeszcze zabytkowy młyn prezentował się nieźle, jednak w latach 90. XX wieku, po zmianie właściciela, obiekt został zaniedbany. Obecnie jest już w stanie ruiny, jednak mimo tego dalej zachwyca swoją oryginalnością.

Tuż za młynem znajduje się stary, spróchniały most, przerzucony przez dawny kanał młyński, a za nim XIX-wieczny budynek bażantarni z ozdobną szachulcową elewacją. Obecnie stanowi on odrębną, prywatną posesję.

Dawniej przy młynie i bażantarni znajdował się sporej wielkości staw młyński, połączony ze stawem zamkowym. W XIX wieku znajdowała się tu przystań wodna z gondolami, którymi wypływano na stawy, a stamtąd kanałami przez park na rzekę Ścinawę. Dziedziniec młyński zamyka budynek czworaków postawiony w XIX wieku oraz mały spichlerz. Dawniej łączyła je łukowata brama, prowadząca do parku.

Staw, dziedziniec młyński i brama prowadząca do parku zamkowego, ryc. ok. 1900 r.

Na wyspie pośrodku dawnego stawu w czasach Frankenbergów grzebano pańskie psy myśliwskie, które dokonały żywota. Nic dziwnego, że miejsce to nazywano psim cmentarzem. Jeden z odnalezionych tam nagrobków psów zobaczyć można przy bramie południowego skrzydła pałacu.

Psi nagrobek z 1901 roku, fot. 2014

Po zwiedzeniu młyna idziemy ul. Parkową obok tułowickiego nadleśnictwa w kierunku widocznego z daleka małego pałacyku. Wybudowano go pod koniec XIX wieku i nazywano „willą Schlegelmilcha”.

Tułowickie nadleśnictwo, fot. 2014

Mieszkał tu współwłaściciel tułowickiej fabryki porcelany Erhard Schlegelmilch. Po 1945 r. budowlę upaństwowiono i utworzono w niej szpital, który funkcjonował do 1999 r.

Od 2003 r. pałacyk stanowi własność prywatną i nie jest udostępniany do zwiedzania.

Willa Schlegelmilcha, fot. 2010

Skarbem willi Schlegelmilchów jest porcelanowy żyrandol wykonany przez tułowickiego modelarza Wilhelma Kahlerta na podstawie projektu berlińskiego rzeźbiarza Freya. Według ustnych przekazów w latach trzydziestych XX w. wykonano zaledwie cztery takie technicznie skomplikowane wyroby, które miały być prezentami m.in. dla dygnitarzy III Rzeszy.

Spacerując ulicą Parkową dochodzimy do ogrodzenia parku. Korzystając z małej, bocznej furtki udajemy się w kierunku widocznego z daleka pałacu. Po drodze mijamy ciekawe okazy drzew i krzewów, których na terenie parku jest wiele. Rozpoznanie poszczególnych gatunków ułatwiają tabliczki z nazwami zawieszane na większości drzew. Chodząc po parku nie sposób ominąć budynku szkoły. Pierwotnie była to stajnia dworska, wybudowana na początku XIX wieku; obok odnajdziemy również wiekową parkową altanę.

Zabytkowe budowle na terenie parku użytkowane przez Zespół Szkół, fot. 2014

W budynkach tułowickiego nadleśnictwa od stycznia do marca 1945 roku mieścił się główny sztab 20. Dywizji Waffen SS Estland, broniącej zaodrzańkiej części Opolszczyzny przed Armią Czerwoną. Dywizja ta składała się w większości z obywateli Estonii. Wojsko zajęło również „willę Schlegelmilchów”. W pałacu urządzono lazaret. Zmarłych w nim żołnierzy chowano na tułowickich cmentarzach. Tych pochowanych na cmentarzu katolickim ekshumowano w 2012 roku i przeniesiono na cmentarz w Nadolicach Wielkich pod Wrocławiem.

W pobliżu szkoły znajdziemy jeszcze jeden obiekt charakterystyczny dla pałacowego parku. Jest to główna brama wjazdowa na teren dawnej rezydencji. Niegdyś miejsce to wyglądało inaczej. Przy bramie znajdował się mały budynek portierni, a przy nim dwa naturalnej wielkości jelenie odlane z brązu, które posadowione na cokołach bramy ozdabiały wejście do parku. Odlewy jeleni wykonała huta w Tułowicach Małych. Po 1945 roku portiernię wyburzono, a figury jeleni wywieziono.

Dawny wjazd do parku w Tułowicach, fot. 1928

Tułowicki pałac szczęśliwie przetrwał czasy wojenne. W 1945 roku założono tu najpierw bazę traktorzystów, a w 1949 pierwszą polską szkołę leśną. Spacerując wokół budowli z łatwością odnajdziemy wiele oryginalnych elementów i detali architektonicznych. Inaczej jest wewnątrz budowli. Do dziś zachowały się jedynie pojedyncze elementy wyposażenia niektórych pomieszczeń, głównie fragmenty posadzek, boazerii oraz ozdobnej sztukaterii o motywach geometrycznych i myśliwskich. Większość wewnątrz jeszcze w latach 30. XX wieku, zaraz po upaństwowieniu majątku tułowickich Frankenbergów - a potem w latach 50. - została przebudowana. Zaadaptowano je najpierw na mieszkania, a potem na szkołę i internat.

XVII Regionalny Konkurs Sygnalistów Myśliwskich w Tułowicach, fot. 2012

Odległości - skala ok. 1 : 8 000 (1 cm = 80 m)

1 - pałac	10 - Placheta	16 - strzelnica myśliwska
2 - dawny browar	11 - śluza wodna	17 - Kamień (Głaz)
3 - bażantarnia	12 - Baraki	18 - kamieniołom
4 - młyn	13 - miejsce lokalizacji dawnej leśniczówki Friedrichsglück	19 - pomniki przyrody
5 - nadleśnictwo	14 - piaskowa góra	20 - folwark Ligota
6 - stara willa	15 - dawne torfowisko Friedrichsglück	21 - śluza ligocka
7 - domek ogrodnika		22 - staw Kwadrat
8 - pomniki przyrody		ciekі wodne, stawy, rowy
9 - uroczysko		torfowiska
drogi utwardzone	drogi leśne inne, ścieżki	droga pożarowa
drogi leśne główne	trasa wycieczki	